

Uvod

Malo je struka i zanimanja čiji spomen izaziva asocijacije na točno određenu osobu. Malo je i pojedinaca koji toliko srastu sa svojim životnim pozivom da ih je nemoguće odvojeno promatrati. U Hrvatskoj se riječ *turkolog* gotovo kao sinonim vezuje uz ime profesora Ekrema Čauševića, znanstvenika svjetskoga glasa i utemeljitelja prvog sveučilišnog studija turkologije u Hrvatskoj. Otud i naslov ovoga zbornika koji mu darujemo za 70. rođendan.

Zbornik sadrži dvadeset pet većinom turkoloških radova profesorovih kolega, prijatelja i suradnika. Mnogo je u njemu poveznica sa slavljenikom – posveta, zahvala i pozivanja na njegove radove – rječitih podsjetnika na utjecaj njegovih znanstvenih postignuća i dugogodišnju uspješnu suradnju s turkolozima, kroatistima, povjesničarima, lingvistima i drugim istraživačima. Prilozi autora mlađega naraštaja hrvatskih turkologa potvrda su uspjeha profesorovih nastojanja da najvrsnije studente potakne na bavljenje znanošću.

Tematska raznolikost ovdje okupljenih radova odražava obuhvatnost istraživačkih interesa Ekrema Čauševića. Prva cjelina, "Filologija", posvećena je području u kojemu je dao najveći doprinos. Otvara je rad Fikreta Turana *Emergence, Development and Spread of the First Person Plural Suffix -K and Its Variants in Turkic*. Autor utvrđuje da je sufiks *-K* procesima regresivne tvorbe, pokraćivanja i gramatikalizacije proizašao iz finalnog *-K* participa *-DUK*, koji se koristio za prvo lice množine perfekta, te daje pregled njegova razvoja i širenja njegove upotrebe uglavnom u oguskim jezicima, uključujući standardni turski, azerbajdžanski i turkmenski i njihove različite dijalekte. Slijedi rad Henryka Jankowskog, *A Ziker of Polish-Lithuanian-Belarusian Tatars in Turkish and Its Polish Translation by Mustafa Szahidewicz*, koji donosi kritičko izdanje turske pjesme pohvalnice poslaniku Muhamedu zvane *ziker*, koju su prepisivali poljsko-litavsko-bjeloruski Tatari, a čije se inačice nalaze u sedam rukopisa. Autor daje i filološku analizu i evaluaciju poljskoga prijevoda pjesme.

Mehmet Ölmez u radu *Osmanlıcada 'kucaklamak' o ile mi u ile mi?* ukazuje na nedosljednost na koju se u različitim rječnicima i tekstovima od sredine 20. stoljeća do danas nailazi u vezi s bilježenjem zaobljenog vokala u korijenskom morfemu turskoga

glagola. Na temelju dijakronijske analize velikog broja izvora autor donosi zaključak o obilježju tog vokala i potrebi za ispravnim načinom njegova bilježenja i čitanja. U članku *Balkan Slav dillerinden Türkçe hakkında ne öğrenebiliriz?* Marek Stachowski iznosi prednosti i nedostatke dosadašnjih istraživanja odnosa turskog i slavenskih jezika na Balkanu i nudi smjernice i poticaje za dalja istraživanja jezičnog posuđivanja. Claudia Römer u radu *Elements of Türkî-yi 'acemî in an Eyewitness Report on the Ottoman Siege of Baghdad (1034-35/1625-26) Preserved in Iskandar Munşî's 'Âlam-ârâ-yi 'Abbâsî* donosi latiničnu transliteraciju i lingvističku analizu jednog narativnog izvora o osmanskoj opsadi Bagdada. Zaključuje da taj tekst sadrži jezične elemente koji se mogu protumačiti samo kao *Türkî-yi 'acemî*, odnosno ogusko-turski *koiné* raširen u safavidskoj vojsci i na dvoru.

U članku *Bezekvivalentna leksika i frazeološke jedinice u Novom tursko-srpskom rečniku (Yeni Türkçe-Sırpça Sözlük): leksikološki i leksikografski izazovi* Marija Đinđić raspravlja o problemima predstavljanja bezekvivalentnog leksika s kojima se suočavala pišući tursko-srpski rječnik. Posebno upozorava na kulturno specifične frazeološke jedinice i za njih nudi prijevodna rješenja. Mustafa Öner u radu *Türkçe Ses Bilgisi ve Ses Değişmeleri (Sınıflandırma, Çözümleme ve Öğretim Üzerine Bir Yaklaşım)* daje pregled i analizu obrade fonologije turskoga jezika prema postojećim gramatikama te iznosi prijedlog nove klasifikacije turskog fonemskog sustava koja bi mogla unaprijediti nastavu turskoga jezika. Sabina Bakšić i Alena Čatović u radu *Pragmatički aspekt turskih vlastitih imena* klasificiraju i analiziraju turska imena promatrajući ih kao govorne činove. Autorice objašnjavaju kulturnopovijesni i religijski kontekst nastanka pojedinih imena, kao i motivaciju njihova nadijevanja na temelju preslikavanja svojstava različitih pojavnosti na ljude. Rad Barbare Kerovec i Ide Raffaelli *S infinitnim oblicima kroz Istanbul: glagolska imenica na -mA u atributnoj funkciji i njezini hrvatski prijevodni ekvivalenti* oslanja se na Čauševićeva kontrastivna istraživanja gramatičkih struktura turskoga i hrvatskoga. Novosti koje donosi jesu primjena modela leksikalizacijskih obrazaca u analizi genitivnih veza, detaljna klasifikacija imenica koje, kao nadređeni članovi, s glagolskom imenicom na *-mA* tvore genitivne veze, te poticajna propitivanja odnosa glagolske imenice na *-mA* i drugih glagolskih imenica.

Prva cjelina zbornika završava prilozima znanstvenika koji nisu turkolozi, ali ih s profesorom Čauševićem veže dugogodišnja uspješna suradnja. Naime, profesore kontrastivne analize turskoga i hrvatskoga važne su i za hrvatsko jezikoslovlje, a s kroatistima on dijeli i zanimanje za leksičko posuđivanje do kojega je dolazilo u kontaktima turskog i hrvatskog jezika. Tom je posuđivanju ovdje posvećen rad Ive Pranjkovića „*Male riječi*“ *orijentalnoga podrijetla u hrvatskome jeziku*, vrijedan prinos proučavanju turcizama koji obrađuje njihov često zanemarivan segment – čestice, uzvikve, priloge i veznike. Autor ih analizira s obzirom na njihovu obilježnost u hrvatskom standardnom jeziku, te kroz ilustrativne primjere donosi opise

njihovih značenja i uporaba ističući važnost konteksta pri njihovu tumačenju. U radu Ivana Markovića manje je poveznica s turkologijom, a više s našim slavljениkom. *Bilješka o rukometu, dobu i ponovljenom antecedentu u hrvatskome* govori o razvoju značenja riječi *rukomet* (a izbor nipošto nije slučajan jer profesor Čaušević u mladosti je bio rukometni vratar), o razvoju sklonjivosti hrvatske imenice *doba*, te o ponavljanju antecedenata u hrvatskoj relativnoj rečenici s veznikom *koji*. Niz filoloških priloga završava radom *Xerxov natpis u Persepoli o uništenju svetišta daiva* Mislava Ježića, koji je naš pretežno turkološki zbornik obogatio iranističkim prinosom, hrvatskim prijevodom jednog staroperzijskog natpisa, i tako ga otvorio prema jezičnom i geografskom prostoru Srednje Azije. O tom će se prostoru u zborniku govoriti i iz turkološkog motrišta.

Druga cjelina, „Povijest“, obuhvaća priloge koji ne pripadaju najužem istraživačkom polju Ekrema Čauševića, no historiografija je važan okvir njegovih jezikoslovnih radova s dijakronijskom dimenzijom. Usto, profesor se i sam bavi kulturnopovijesnim i imagološkim istraživanjima, radi na rukopisnim knjigama i drugim osmanskim izvorima, i već godinama drži nadahnuta predavanja o povijesti turkijskih naroda. Većina priloga u drugome dijelu zbornika stoga također ima poveznice s njegovim znanstvenim interesima. S obzirom na prigodni karakter ovoga izdanja, u redosljedu smo prvenstvo dali slavljениku bliskim disciplinama i temama.

U radu *Može li Firdusijeva Šahnama biti izvor za povijest starih turkijskih naroda?* Azra Abadžić Navaey sagledava glasoviti perzijski ep iz turkološke perspektive i tumači razloge izostanka zanimanja za njegovu tur(an)sku komponentu. Raščlanjujući povijesnu pozadinu *Šahname* ispituje koliko je radnja epa odraz Firdusijeva vremena, a koliko ranijih razdoblja iransko-turkijske povijesti. Vjeran Kursar u radu *Bosanski franjevci i osmanski turski jezik u predmoderno doba* piše o razvoju interesa za učenje osmanskog turskog u franjevačkoj Bosni do 19. stoljeća. Iako je pouzdano identificirao samo dvojicu onodobnih franjevačkih stručnjaka za osmanski turski, zapaža veliko zanimanje za službeni jezik države i u franjevačkih kroničara Lašvanina i Benića, koji u svoje ljetopise ne uključuju samo velik broj turcizama, već i osmanske tekstove i dokumente u prijevodu i transliteraciji. Radom Hatice Oruç *Hrvat Etnograf Antun Hangi'nin Anlatımlarında Bosna-Hersek Müslümanları ve Günlük Yaşamları* prvi se put na turskom jeziku predstavlja etnografski opis bosanskohercegovačke svakodnevice na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće iz pera hrvatskoga učitelja Antuna Hangija. Osim iscrpnog prikaza sadržaja djela, autorica daje i povijesni kontekst njegova nastanka.

U radu *Crvena boja u Putopisu Evlije Čelebija* Marta Andrić i Musa Duman bave se rukopisom, mogućim autografom, Čelebijeva monumentalnog djela. Oni pokazuju da paleografska analiza dijelova teksta istaknutih crvenom bojom može pridonijeti boljem razumijevanju sadržaja te potaknuti nova pitanja o procesu osmišljavanja i nastajanja *Putopisa*. Tatjana Paić-Vukić u članku *Kodikološko ispi-*

tivanje livanjske medžmue, *otkrivanje povijesti rukopisa* predstavlja jednu osobnu bilježnicu iz osmanske Bosne. U pomanjkanju podataka o zapisivačima i vlasnicima autorica ispituje odlike papira i duktusa i prati tragove dopuna i preinaka bilježnice čitajući ih kao svojevrsne neverbalne paratekstove s pomoću kojih djelomično rekonstruira povijest toga kodeksa.

Sljedeća dva priloga bave se poviješću diplomacije. Sándor Papp u tekstu *Corruption, Bribes or Just Presents? The Practice of Offering Gifts in Ottoman-Hungarian and Ottoman-Romanian Relations* na temelju brojnih izvora ispituje razlike između podmićivanja i darivanja u Osmanskom Carstvu posebno se usredotočujući na darove u osmansko-mađarskim i osmansko-rumunjskim diplomatskim odnosima. O darivanju i mnogim drugim zanimljivim pojedinostima diplomatskih igara govori rad Vesne Miović *Aleksandar Mavrocordato Exaporite, glavni dragoman i tajni savjetnik Porte: dubrovačka iskustva*, u kojemu autorica osvjetljuje važnu, katkad presudnu ulogu iznimnog diplomata Mavrocordata u povijesti osmansko-dubrovačkih odnosa.

Nenad Moačanin u radu *Cliometrics Rehabilitated: Inequalities of Wealth and Income in Ottoman Economy as Reflected in Cadastral Surveys* propituje ulogu kliometrije u istraživanju ekonomske povijesti Osmanskog Carstva. Zaključuje da je ranija kritika kliometrijskih studija kao nepouzdanih samo djelomično opravdana te spoznajnu vrijednost takvih studija dokazuje iznoseći rezultate svojih istraživanja katastarskih popisa. Kornelija Jurin Starčević donosi nove spoznaje o jednoj od najvažnijih osmanskih utvrda u Hrvatskoj. U radu *Osmanska utvrda Udbina i udbinska nahija u 16. i 17. stoljeću* autorica na temelju brojnih, pretežito osmanskih izvora rekonstruira vojni ustroj u toj utvrdi te društveni i konfesionalni sastav stanovništva varoši i nahije. U članku *Tursun Bey Lost in Translation: How a Popular Edition of Târih-i Ebû'l-Feth Inspired a National Myth* Slobodan Ilić kritički propituje historiografske mitove o osmanskom osvojenju Bosne, čije ishodište nalazi u pogrešnim interpretacijama pojedinih izvora, osobito kronike *Târih-i Ebû'l-Feth* Tursun Beya. On upozorava na to da se neki općeprihvaćeni historiografski zaključci temelje na rečenicama koje su ubačene u često korišteno izdanje kronike iz 1976., a kojih u izvorniku nema.

Slijede interdisciplinarni radovi posvećeni osmanskoj arhitekturi koji su napisani na temelju istraživanja povijesnih vrela. Zlatko Karač u radu *Putopis Evlije Čelebija kao izvor za poznavanje džamija i drugih islamskih vjerskih građevina u osmanskoj Hrvatskoj 17. stoljeća* daje obilje podataka o džamijama, mesdžidima, tekijama, turbetima i drugim islamskim vjerskim zdanjima u hrvatskim krajevima pod osmanskom vlašću. Većinu podataka crpi iz Čelebijeva *Putopisa* u kojem su opisane urbane odlike onodobnih naselja, kao i izgled mnogih važnih građevina koje danas više ne postoje. Rad Zeynep Oğuz Kursar *Views and Layers of Late Medieval Anatolia through Bāyezīd Pasha's Corner of Amasya* posvećen je derviškoj za-

viji koju je 1414. u gradu Amasyi podigao utjecajni vezir Bayezid-paša. Pomnijim ispitivanjem arhitektonskih obilježja tog građevinskog kompleksa, njegovih natpisa te okruženja u kojemu je smješten autorica donosi vrijedne zaključke o njegovu mjestu u društvenom i kulturnom životu kasnosrednjovjekovne Anadolije. Zbornik završava radom Kotela Dadona *Bogatstvo i raznovrsnost rabinske literature u Osmanskom Carstvu 18. i 19. stoljeća* koji daje pregled metoda proučavanja Tore i povijesti židovskog nakladništva u navedenim prostornim i vremenskim okvirima, kao i osvrt na djela osmanskih Židova koja su ostavila traga u svjetskoj rabinskoj literaturi.

Svim autorima zahvaljujemo na vrijednim priložima kojima su uveličali ovaj slavljenički zbornik. Radovi su prošli postupak dvostruke slijepe recenzije, a recenziran je i zbornik u cjelini. Hvala kolegama koji su se spremno odazvali na naše zamolbe da ocijene pristigle radove i tako doprinesu kvaliteti ovoga izdanja.

Našem slavljeniku Ekremu Čauševiću, znanstveniku, profesoru, prevoditelju, kolegi i prijatelju, čestitamo na svim uspjesima koje je postigao u proteklih gotovo pet desetljeća i želimo mu dobro zdravlje i još mnogo godina plodnoga rada.

Urednici